מצגת אין כמו ההווה של העבר

פסאז'ים – מארקדת קניות לקניון עירוני

הכניסה לפסאז' הוד, תחילת שנות השבעים

אבני מורשת
כתיבה, תחקיר וצילום
פרופ' אמר' אליהו שטרן

במהלך המאות ה־18 וה־19 החלו להיבנות באירופה ובצפון אמריקה מבנים ובהם חנויות הפונות לשטח ציבורי פנימי, לעיתים מקורה בגג זכוכית המאפשר את חדירת אור השמש. המבנים הפכו למקומות פופולריים לקניות ולמפגש של מעמד הביניים והיו ידועים כ"אַרקַדוֹת קניוֹת".

האב־טיפוס הראשון של מרכז הקניות המודרני בצרפת, האַרקַדָה, נקרא פסאז', מילה שמשמעותה "מעבר". הפסאז'ים שנבנו בפריז היו בחלקם מעברים בין בתים ורחובות וחלקם מאוד מפוארים. כיוון שהם היו זירה מרכזית למסחר ולבילוי, הפילוסוף וָלטֶר בנימין ראה בהם מקום טוב לחקור בו את תולדות הבורגנות הצרפתית בת הזמן.

המחקר ראה אור בספרו הנקרא "פרויקט הפסאז'ים" והוא עוסק בהיסטוריה העירונית של פריז במאה ה־19 כמקרה מבחן של הקפיטליזם האירופאי.

במהלך המאה ה־19 הפסאז'ים החלו להוות חלק מהשִׁיק הפריזאי.
שיק שמעט מזעֵיר ממנו ניסו להעתיק בתל אביב, ואחריה, ללא הצלחה,
גם בערים אחרות בארץ כמו באר שבע וחיפה.

הפסאז' הראשון בארץ נבנה בשנת 1921 ביפו ונקרא "הפסאז' הגדול", או "פסאז' זָריפה".
הוא היה, למעשה, מרכז ליניארי של חנויות ומשרדים ללא חלל פנימי. בשל הקונספט החדש
של מקבץ עסקים הוא זכה לכינוי פסאז', כפי שהעידו המודעות שפורסמו בעיתונות.

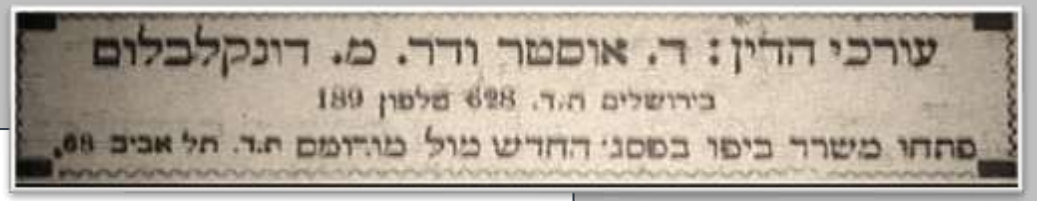
עורכי הדין: ד. אוסטר ודר. מ. דונקלבלום
בירושלים ת.ד. 628 טלפון 189
פתחו משרד ביפו בפסג' החדש מול מוזיאום ת.ד. תל אביב 68.

חזית הפסאז' הגדול
כפי ששוחזרה בתיק
השימור שהוכן לבניין

פסאז' זריפה הוא מבנה מלבני בן שתי קומות שנבנה בסגנון הארט־דקו ברחוב המלך ג'ורג' ביפו, כיום שדרות ירושלים 6, על ידי חברת "הבונה". את בנייתו יזמה משפחת הפרדסנים זָרִיפָה.

הבניין נבנה על ידי המהנדס אַרפאד גוֹט, שהתפרסם, בין השאר, בבניית מגדלי מים.

ארפד גוט

בניית פסאז' זריפה

לבניין יש שני שערי כניסה עם קשתות בראשן, המסתיימות בשני עמודים קורינתיים, וביניהם שער ברזל מעוצב ומהודר.

גרמי המדרגות לקומה השנייה מפוארים ולאורכם מעקה עשוי ברזל יצוק.
בראש המבנה תבליטי סטוקוֹ עשויים מטיח מתאים לכיוור ולעיצוב, המעטרים את חזיתו הארוכה.

בשנת 1922 נכנסו לפסאז' משרדי חברת אנגליה-פלשתינה ובשנות 1930 פעלו בפסאז' גם עסקי משפחת שְׁלוש. בשנות 1940 חלק מהשטחים הוסבו למגורים ובהמשך נוספו לבניין תוספות על הגג.

המבנה בשנת 1931

פסאז' זריפה מצוי כיום בידיים פרטיות והוא מכיל בקומתו הראשונה מגוון עסקים וחנויות, וביניהם המסעדה הטריפוליטאית "גואֶטָה". בקומתו השנייה דירות מגורים. המבנה עבר הליך של שימור ושיפוץ חיצוני לרבות התבליטים שבחזיתו ושעריו, אולם המבואות וחדרי המדרגות ממתינים עדיין ליד המשמרת.

פסאז' זריפה,
2021

בשנת 1924, יהודי אמריקאי עשיר בשם צבי אריה פֶּנְסָק יזם הקמתה של ארקדת קניות ברחוב הרצל 16. הוא שכר את שירותיהם של האדריכל יהודה מגידוביץ, מי שהיה מהנדס העיר הראשון של תל אביב, והקבלן שמואל וילסון, שבנו בניין בעל שלוש קומות בשילוב סגנונות שונים - אֶקלקטי, ניאו קלאסי.

שנה מאוחר יותר הוסיפו לו קומה רביעית. חרף האיסור התקנוני על ניהול מסחר בשכונת "אחוזת בית", הם זכו לאישור ועד השכונה והקימו את אחד מראשוני הבניינים למסחר בעיר.

יהודה מגידוביץ

בחזית הבניין חלונות ראווה ובמרכזו חצר פנימית לא מקורה. סביב החצר הפנימית יש בכל קומה מרפסת אליה נפתחות דלתותיהם של משרדים וחנויות.

פסג' פנסק, 2021

על חזית הבניין שני תבליטים, בעברית ובאנגלית, בהם נכתב "פסג' פֶּנסק". מקום מהודר לזמנו המוסיף מעט שיק פריזאי לעיר המתפתחת.

בקומת הקרקע הוקם, בין השאר, בית קפה "בלפוריה" ועל גג הבניין הוקם בית קפה "השרון", מקום בילוי לבורגנים התל-אביביים, בו הושמעה מוזיקת ג'ז ורקדו צ'ארלסטון.

מגדל המעלית
בפסאז' פנסק

בהיותו המרכז המסחרי הראשון בתל אביב, הותקנה בשנת 1927 בפאסז' פנסק מעלית ברזל לשירות בתי המלאכה והמסחר שהיו בו, לרבות מערכות העיתונים של "ידיעות אחרונות" ו"הצופה". זהו הפסאז' השני בעיר המכיל את המעלית השלישית בה. שתי מעליות קדמו לה ברחוב הרצל ובמלון "פלטין".

המעלית הותקנה על הקיר הדרומי והגיעה ישירות אל כל מרפסת. הנגישות האופקית והאנכית שסיפק הבניין, והחצר הנסתרת מהרחוב הפכו את המקום למעין מיקרוקוסמוס מסחרי ותרבותי.

עשר שנים חלפו עד שבשנת 1935 נבנה בעיר הפסאז' השלישי.

יזם תל אביבי בשם הלל תורקלטויב זיהה תנופה כלכלית באותן שנים ממנה נהנה גם רחוב הרצל ורכש חצי בלוק פלורנטיני בפינת הרחובות וולפסון והרצל. על המגרש הוא הקים מכלול חנויות ומשרדים, וכדוגמת פסאז' פנסק גם בו חצר מרכזית, חנויות סביב ומעברים לרחוב הרצל ולרחוב השוק שממזרח לו. את הבניין הוא שיווק בשם פסז' "התור" המהווה למעשה קיצור של שמו.

פסאז' התור נבנה בסגנון מודרני לתקופתו ונועד להראות כמו בניין של עיר גדולה.

הבניין תוכנן על ידי המהנדס חיים (מוניה) סוקולינסקי שהשלים את לימודיו בצרפת והכיר את יסודותיה של התנועה המודרניסטית.

הולך ונבנה
בתל־אביב, רח' הרצל 61
פסז' „התור"
בשביל חנויות, משרדים, בנקים, מועדונים, בתי מלון וכו'
הבית נבנה לפי השיטה השכנית הכי חדישה
דוגמת הפסו'ים באירופה
יש אפשרות להתאים חלקי הבנין בשביל השוכרים המעוניינים
בשטחים גדולים עם כניסות מיוחדות בכל הקומות.
התנאים וכל הפרטים אפשר לקבל במשרד חברת „התור"
תל־אביב רח' יהודה הלוי מס' 6 בשעות 4—7 אחה"צ
מספר הטלפון 1361

מודעה בעיתון 'דבר', 21 בינואר, 1935

הבניין הכיל מגוון עסקים, לרבות בית הקפה "תרזה", משרדים של לשכת המסחר, בתי ממכר שונים וככל הנראה גם מספר דירות.

המהנדס חיים (מוניה) סוקולינסקי

פסאז' התור במהלך בנייתו

בחצר הפנימית של הפסאז', סוקולינסקי תכנן חזיתות שמרניות המכילות מרכיבים טיפוסיים לסגנון הבינלאומי, כמו חלונות "מַדחוֹם" המלווים את חדרי המדרגות, ומרפסות עם "סינרי" בטון להגנה מפני קרני השמש.

החצר הפנימית בעבר

משמאל: בשנת 2021

המראה הנקי והמסוגנן השתנה היום כמעט לבלי הַכֵּר. החצר הפנימית הפכה למגרש חנייה פרטי, חלק מחלונות ה"מדחום" נאטמו והקירות "עטורים" במזגנים ובתוספות שונות.

העסקים שהיו, ובחלקם עדיין קיימים מסביב לחצר, נחבאים מאחורי קירות, והמרפסות שעטרו את קומות החצר נעלמו כמעט לחלוטין.

בהתאם לאחד העקרונות החשובים של האדריכלות המודרניסטית,
סוקולינסקי הסיט את עמודי התמך מהחזית במטרה ליצור חזית חופשית,
נטולת קורות או עמודים.

חלונות "מדחום"

על ידי כך הבניין דומה כלפי חוץ לבתי הכל-בו
המפוארים שתכנן האדריכל אריך מנדלסון
בגרמניה.
לבניין יש חזיתות מעוגלות בפינות הרחובות
הרצל, וולפסון והשוק, וחלונות "סֶרֶט"
שחותכים את הבניין לכל רוחבו.

פסאז' התור מפינת
הרחובות וולפסון/השוק,
2021

רחוב הרצל 61,
מה שנותר מהכניסה
לפסאז' התור, 2021

פינת הרחובות
הרצל/וולפסון, 2021

פסאז' התור הצטרף לשורה של
בנייני מסחר גדולים שנבנו באותה
תקופה ושיקפו את ההתפתחות
הכלכלית המואצת של תל אביב.
הפסאז' מתאפיין עדיין בערבוביה
נפלאה של דיירים ושימושים,
אבל מצבו התחזוקתי אינו טוב
כבעבר.

הכניסה מרחוב הרצל הוצרה
מאוד ובכך הבניין איבד, למעשה,
את תפקודו כפסאז' בין הרחובות
העוטפים אותו.

ושוב חלפו שנים. אנו בשנת 1947. האחים יוסף, זַכי ואלי רוֹמנוֹ מהעיר חַלַב רכשו קרקע בדרך יפו־תל אביב, ועל שטח של שלושה דונם מימנו והקימו בניין באורך של שבעים מטרים וברוחב של ארבעים מטרים.

את הבניין תכנן האדריכל מאיר הורמן ותוכניתו דומה לפסאז' התור ובמידת מה גם לפסאז' פֶּנסק. במרכזו חצר פנימית, לא מקורה, המאפשרת כניסת כלי רכב כמו גם מעבר להולכי רגל בין רחוב יפו-תל אביב לבין סמטת בית הבד.

בית רומנו, 1948

המבנה בן ארבע קומות ולימים נוספה קומה חמישית לאגפו הצפוני. לעיתים תואר הבניין כקניון הראשון בארץ, מעין "סנונית" ראשונה המבשרת את דמותם המודרנית של חלק מהפסאז'ים, ובמיוחד של אלה שנבנו בשנות 1950 ואילך.

חזית פסאז' בית רומנו
לאורך דרך יפו־תל אביב, 2021

החל משנת 1948 אוכלסו כל 300 החנויות בבניין. המגוון היה גדול וכלל גם משרדי ממשלה, יחידות מנהלה של משרד הביטחון וצה"ל. עיקר שמו של הפסאז' יצא כמרכז לביגוד ולאופנה, ועד היום יש בו כמות מרשימה של חנויות ביגוד ומוצרי טקסטיל. לכאן היו מגיעים כדי לקנות בד לתפירת פיג'מות למשפחה, כפתורים, ומיני סדקית אחרים. הפסאז' של הטקסטיל.

בתחילת שנות 2000 המקום החל לשמש בערבים למסיבות בהפעלת קבוצה המכונה "התֶדֶר". קבוצה שהפעילה בר, תחנת רדיו, והפכה את החצר הפנימית למתחם בילויים. בהמשך, שיתפה פעולה עם השף אייל שני ובקומתו השנייה של הפסאז' נפתחה מסעדת "רומנו". פסאז' הטקסטיל חדר לתחום הבילויים בדומה לפסאז'ים נוספים שקמו אחריו.

החצר הפנימית. למעלה: ב-1948, למטה: ב-2021

משנת 1950 החלה בתל אביב "תרבות הפסאז'ים" שאפיינה את העיר במחצית השנייה של המאה העשרים. פסאז'ים מקורים עם שפע חנויות ובחלקם גם בתי קולנוע. הראשון שבהם הוא פסאז' "סולל בונה" שכונה גם פסאז' "תמר", על שם בית הקולנוע תמר ששכן בו.

הפסאז' תוכנן ב־1950 על ידי האדריכלים דב כרמי ואריה שרון. הוא חיבר בין רחוב אלנבי לרחוב יבנה ובמפלס המעבר היו בו 20 בתי עסק, לרבות הקולנוע שהיה אולם הקולנוע התת-קרקעי הראשון בעיר.

מימין: דב כרמי (למעלה) ואריה שרון

פסאז' סולל בונה, במרתפו
פעל קולנוע תמר, 1954

במהלך שנות 1970 החלה לדעוך הפעילות המסחרית לאורך רחוב אלנבי ועימה ירדה חשיבותו של הפסאז', שהלך והתיישן. בקולנוע תמר החלו להקרין סרטי פעולה וסרטים פורנוגרפיים. ולאחר מספר שנים הוא הפך למועדון לילה בשם "תמרז'".

פסאז' קולנוע תמר

מודעה משנת 1965

ב-1998 המקום ננטש כמעט לחלוטין. הפסאז' וכל הבניין נהרסו בשנת 2006 לטובת מגדל מגורים יוקרתי - "מגדל מאייר". במקום הפסאז' נפתח ב-2016 שוק האוכל אלנבי-רוטשילד. השוק לא צלח ובמיקומו של פסאז' תמר פועלת כיום חנות רשת למוצרי ספורט.

ובכל זאת נותר פסאז'. ממש בצמוד למגדל שנבנה על פסאז' תמר, ברחוב אלנבי 113, מצוי בניין ספק מחופה ספק צבוע בוורוד לוהט.
זהו הבניין החמישי בסדרת בתים בצבעים בעיר, המהווה מתחם עבודה גדול ומתקדם בו מצויות כיום חברות סטארט־אפ רבות. במפלס הקרקע של הבניין מצוי פסאז' רחב ידיים המחבר, כ"תמר" בזמנו, בין רחוב אלנבי לרחוב יבנה.

הכניסה לפסאז',
אלנבי 113, 2021

בפסאז' עשרות חנויות ובתי עסק שחלקם אמנם סגור, אך סוכנויות שונות עדיין מעוררות תנועת עוברים ושבים.

הפסאז' ברחוב
אלנבי 113, 2021

פסאז' "אמיתי" של פעם, ואפילו אם אין לו ערך כלכלי, הוא היום נוף ההווה לעברם של הפסאז'ים בתל אביב.

ולא רחוק משם, ברחוב אלנבי 94, נחנך בשנת 1951 בניין מחופה אבן שנחשב לאחד היוקרתיים בתל אביב. הבניין הוקם על מגרש בו פעל מכון המים השני שהוקם בתל אביב ותוכנן על ידי משרד האדריכלים של יצחק רפפורט. אחת מגולות הכותרת שלו היה פסאז' שהוקם בקומת הכניסה ובקומת הקרקע ונחשב בשנות 1950 ליוקרתי ביותר בעיר.

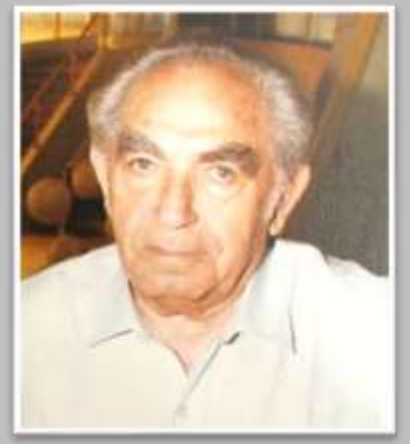

אריה פילץ, מקבלני הבניין ופסאז' אלנבי

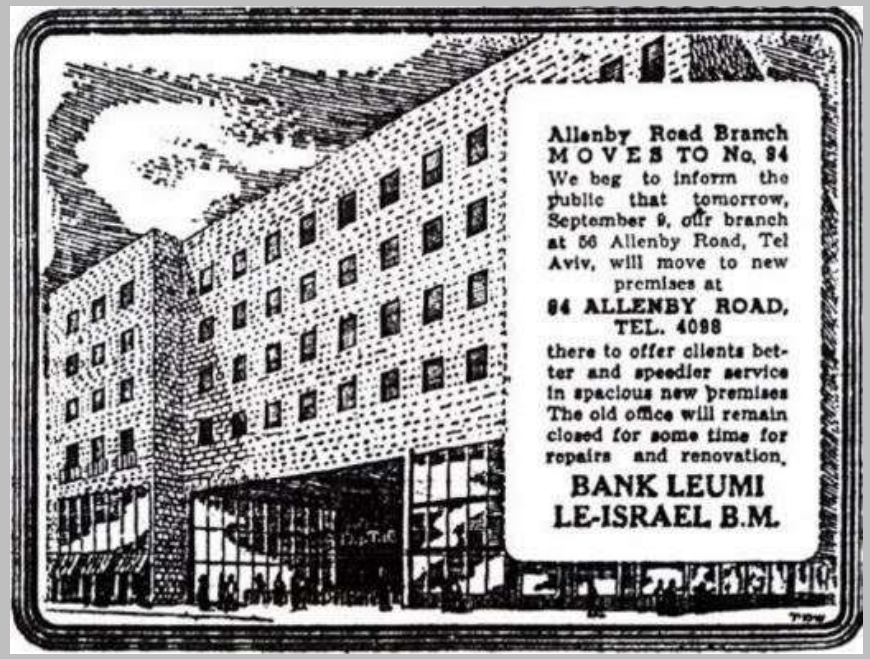

ציור של הבניין באלנבי 94 בפרסום של בנק לאומי משנות החמישים המוקדמות.

משמאל:
הכניסה לפסאז' ברח' אלנבי, אמצע שנות 1950

פסאז' אלנבי היווה למעשה מעין מבואה לבניין בו הוא שכן וסביבה היה שפע של חנויות. במרכז המבואה היו מדרגות שהובילו אל מפלס תת־קרקעי ששימש גם הוא חלק מהפסאז'. במפלס זה היו חנויות מתמחות בבולים, בתקליטים, בתכשיטים; ספריה פולנית, בית מרקחת, ועוד.

עם דעיכתו של רחוב אלנבי כמרכז מסחרי במהלך שנות 1970, ירדה גם יוקרתו של הפסאז'. בחלל התת־קרקעי התקיימו כמה תערוכות ולאחר מכן, בשנת 2011 נפתח בו בר ומועדון ריקודים בשם "הפסאז'" – אחד ממקומות הבילוי הלוהטים לצעירים בעיר. לאחר שמונה שנות פעילות גם הבר נסגר והכניסה למפלס התחתון נעולה.

פסאז' אלנבי, 2021

מבלים בבר "הפסאז'", 2017

בשנת 1957 הוקם בפינת הרחובות דיזנגוף ופרישמן בניין בתכנונם של האדריכלים דב כרמי, צבי מלצר ורם כרמי שנועד, בין השאר, לאכלס את תיאטרון הקאמרי. בבניין הוקם, ברוח התקופה, פסאז' שחיבר בין שלושה רחובות – דיזנגוף במזרח, פרישמן בצפון ופרוג במערב, והיווה שדרת חנויות מקורה.
הוא נקרא פסאז' "פִּילְץ". בחלק מקומת הקרקע והמרתף הוקם אחד מבתי הקולנוע הגדולים בעיר – קולנוע הוד. עם פתיחתו שונה לפסאז' "הוֹד". בקומותיו העליונות הלכו ונבנו אולמות עבור תיאטרון הקאמרי.

פסאז' הוד, ביתו של תיאטרון הקאמרי,
הכניסה מרחוב פרישמן ומסעדת
"קליפורניה" של אייבי נתן, 1964

בניין פסאז' הוד,
1967

פסאז' הוד בשנות 1970

התיאטרון הקאמרי עבר למשכנו החדש בסוף 1961 ופעל בו עד 2002, עת שעבר למשכן לאמנויות הבמה בשדרות שאול המלך.

דומה, כי מכל הפסאז'ים שפעלו בתל אביב, פסאז' הוד היה הפופולרי וההומה ביותר. הוא לא היה רק מרכז קניות. כיוון ששכנו בו גם קולנוע הוד, שעל שמו הוא נקרא, וגם תיאטרון הקאמרי, הוא היה מוקד תרבות ובילוי. ולא די בכך, בסוף שנות החמישים נפתח בו המילק בר שמשך את ילדי התקופה לכוסות המילקשייקים שנמכרו בו, ובחזיתו הצפונית, ברחוב פרישמן, שכנה מסעדת "קליפורניה" של אייבי נתן, שנתנה השראה וייחוס לסועדים בה.

בחזית הכניסה מרחוב דיזנגוף פעלו בוטיק הבגדים האופנתי "מצקין", חנות הספרים הצרפתית "אלשיך" והתמהיל המסחרי בפסאז' עצמו היה מגוון.

גם שיפוץ וצביון חדש לא מחייה את הפסאז' (2021).

הכניסה לתיאטרון אינה דרך הפסאז' – דרשני!

התמהיל המסחרי המגוון הטביע את חותמו גם בזמר העממי. יוני רכטר ועֶלי מוֹהר שרו את שירם של שמוליק לוי ויוני וֶרכטֶר – סרז' עשה מסאז' אצל סאשה בפסאז'.

למי יש מכון למסאז' בפסאז'?
לסשה בפסאז' יש מכון למסאז'!
נכון המכון של סשה בפסאז'?
נכון, המסאז' של סשה במכון!

מכון המסאז' של סשה בפסאז'
מכון המסאז' של סשה בפסאז'

מה עושה סשה על ספה בפסאז'?
על ספה בפסאז' עושה סשה מסאז'!
ולמי על ספה עושה סשה מסאז'?
סשה עושה שם מסאז' גם לסרז'!

מכון המסאז' של סשה בפסאז'
מכון המסאז' של סשה בפסאז'

אחת החנויות הפופולריות הייתה חנות הספורט של הכדורגלנים יעקב חודורוב מהפועל ויוסף מרימוביץ ממכבי, כפי שהעיד מרימוביץ: "היו מגיעים אלינו קונים מחיפה וממקומות מרוחקים יותר. היה למקום מוניטין די גדול, גם בגלל השמות שלנו".
ומי שהגיע לא פסח על ניגוב צלחת ב"חומוס הוד" ששמו יצא למרחקים.

בשנות 1970, עם ירידתו המסחרית של רחוב דיזנגוף, גם הפסאז' הפך פחות אטרקטיבי ופחות בוהמי. הוסיפה לכך סגירתו של קולנוע הוד והחלה תקופת הזנחה. במקום חנויות בוטיק ועסקי יוקרה נפתחו חנויות יד שנייה, משרד כרטיסים וחנות סקס.

ריחות שתן, אבק ואשפה. ההזנחה נמשכה חרף כניסתו של תיאטרון בית ליסין למשכנו הישן של תיאטרון הקאמרי.

בשנת 2014 החלו לשפץ את האולם הגדול ולצידו, במקומו של קולנוע הוד, הוקם אולם נוסף, אינטימי יותר.
לקראת חנוכתו של משכן התיאטרון החדש, בספטמבר 2019, שופץ גם פסאז' הוד, אולם נראה כי תם עידן הפסאז'ים.

חמש שנים לאחר הקמתו של פסאז' הוד, הוקם הפסאז' "הכמעט אחרון" בתל אביב – פסאז' "אל על". מעבר מסחרי בקומת המסד של בניין אל על, שחיבר בין רחוב בן יהודה לרחוב שלום עליכם.

הפסאז' והבניין בן 13 קומות, שנחשב עם הקמתו בשנת 1962 ל"גורד שחקים", הוקם על ידי אריה פִּילְץ בתכנונם של רם כרמי, דב כרמי וצבי מֶלצר.
הבניין יועד למשרדי חברת אל על, משרדים של חברות תעופה נוספות וסוכני נסיעות. עיקר הסוכנויות התמקמו בפסאז', אך זה מעולם לא הפך לפסאז' מסחרי הומה ומושך.

כך אז וכך גם היום.
מן סיום לא "רשמי" לעידן הפסאז'ים שהסתיים לא רק בתל אביב אלא בכל הערים הנוספות בארץ בהן נבנו פסאז'ים כדי להטמיע בהן קצת שיק פריזאי.

ומה במקום? במקום צצו מרכזים מסחריים שהיוו מעין שלב ביניים בין הפסאז' "הקלאסי" לבין מה שמוכר כיום כקַניון. כזה היה למשל המרכז המסחרי שכונה פסאז' "דקל" ונבנה ב-1970 כמסד לקולנוע שפעל מעליו, וכזה, עד היום, הוא המרכז הידוע כ"לונדון מיניסטורס" הפועל ברחוב אבן גבירול ובו עסקי מסחר ואולמותיו של מועדון "צוותא".

קולנוע דקל והפסאז' שמתחתיו

משמאל: הפסאז' של ה"לונדון מיניסטורס", 2021

הקניון העירוני המהווה אַרקדת קניות הדומה ביותר במבנה ובמאפיינים לפסאז' הפריזאי, הוא קַניון האופנה המכונה TLV. קַניון דו־קומתי עם תקרה גבוהה בה מצויים חללים לתאורה היצונית, חנויות המקיפות חלל ציבורי שמחבר בין רחוב קרליבך לרחוב החשמונאים, ומאופיין בעיצוב מודרני ומהודר. הקניון, שנפתח ב-2017, נבנה בשטחו של השוק הסיטונאי לשעבר ומשקף את דמותו של הפסאז' הקלאסי בנוף העירוני הנוכחי של תל אביב.

השוק הסיטונאי של
תל אביב, 1954

משמאל:
קניון האופנה TLV,
המילה האחרונה –
פסאז'קניון, 2017

מקורות באדיבות:

- בנימין ולטר, פרויקט הפסאז'ים, הוצאת רסלינג, תל אביב, 2019
- זילברשטיין עידן, נופר תמר, יאיר שמואלי, בית הפסאז' הגדול, תיק תיעוד, אוניברסיטת תל אביב, 2008
- רכט דני (עורך), האנציקלופדיה העירונית, תל אביב 100
- משה ענת, "לא באופנה: המוסדות שירדו מגדולתם בתל אביב", זמן תל אביב, 27/1/2010
- דביר נעם, "אין מעבר בפסאז' ", הארץ, 05/11/2009

תצלומים היסטוריים:

נוסטלגיה אונליין – אתר הנוסטלגיה הישראלית // הוצאת הספרים רסלינג // פרנק שולטן // יצחק קלטר // האנציקלופדיה העירונית של תל אביב // ויקישיתוף (יובל בנג'י) // רודי ויסנשטין // צילום לע"מ // אלברט גולדמן // מיכאל שבדרון // ישראל הנגלית לעין // ארכיון הסרטים הישראלי // ווליאם וואן דה פול // יהונתן שאול // באדיבות פנינה מנור

אנו מכבדים את זכויותיהם של בעלי זכויות יוצרים ומשקיעים מאמצים באיתור בעלי זכויות יוצרים לצורך שימוש בחומרים המופיעים באתר. השימוש נעשה על פי סעיף 27א לחוק זכויות יוצרים תשס"ח-2007, ואם לדעתכם נפגעה זכותכם כבעלים של זכויות יוצרים בחומר המופיע באתר זה, הנכם רשאים לפנות באמצעות דואר אלקטרוני לכתובת: info@hamoreshet.org.il
בבקשה לחדול מעשיית השימוש ביצירה, וציינו שם מלא ומספר טלפון, וצרפו צילום מסך וקישור לדף הרלוונטי באתר.

הפקה: מתנדבי קבוצת אבני מורשת – תקשורת לנכסי מורשת מוחשית, 2021
תחקיר, כתיבה וצילום: פרופ' אמריטוס אליהו שטרן
עיצוב: זאב הררי

אבני מורשת